

Antalné Szabó Ágnes

Fülöp Lajosra emlékezünk

Tisztelt Olvasók!

Fájdalommal búcsúzunk Fülöp Lajos tanár úrtól, aki életének 92. évében 2023 végén hunyt el. Sokan vagyunk a nemzedékünkben és a fiatalabb korosztályból is, akik módszertant tanultak és tanítottak a *Bevezetés a középiskolai anyanyelvi tantárgypedagógiába* című egyetemi tankönyvből (Fülöp 1986), amelyet a Tanár úr szerkesztett, és társszerzőkkel együtt írt. Sokoldalú tudós volt, a szakmódszertan mellett magyar nyelvészettel, nyelvjáráskutatással, néprajzzal, helytörténettel és irodalommal is foglalkozott. A szakmódszertani jegyzetéből, valamint Fülöp Lajos egyéb szakmódszertani munkáiból idéz ez az írás a következőkben, így emlékezünk a Tanár úrra. Habár az 1980-as években

jelentek meg azok a munkák, amelyekből az idézetek származnak, olyan gondolatokat fogalmaznak meg, amelyek ma is érvényesek.

Mit tekintünk az anyanyelvi nevelés céljának? „...a tanulók szóbeli és írásbeli formában is kifejezésre jutó »önmegvalósítás«-át, »társadalmasodás«-át, a különböző tárgykörök szakmai anyagának nyelvi integrálódását, valamint a pályairányulás anyanyelvi feltételeinek a biztosítását, hogy ezáltal is szolgálja esélyeik egyenlőségét az iskolai továbbtanulásban és a társadalmi érvényesülésben” (1980a: 8). „Napjaink nyelvtanításának legfontosabb törekvése – a funkcionális szempontok érvényesítésével az, hogy az anyanyelvi oktatást az anyanyelvi nevelés szintjére igyekezzék emelni” (1987: 31).

Milyen elvek érvényesüljenek az anyanyelvi nevelésben? „Az anyanyelvi nevelés az általános iskola alsó tagozatától (sőt már az óvodától) a középiskola befejezéséig egységes folyamat” (1986: 54). Azok a törekvések, „amelyek a nyelvjárási értékeket igyekeznek gyümölcsöztetni az anyanyelvi nevelésben [...], mind tudományos, mind pedagógiai szempontból egyaránt nagy jelentőségűek (1990: 66).

Melyek a főbb anyanyelvi fejlesztési területek? „...mennél magasabb szintre kell emelni a tanulók kommunikációs készségeit. Ehhez természetesen ma már nem lehet figyelmen kívül hagyni az anyanyelvi nevelés szociolingvisztikai kívánalmait, vagyis hogy a növendékek az alkalmazott kódokat és szerepeket a változó helyzetek követelményeinek megfelelően módosítani tudják, hogy alkalmassá váljanak a társas szerepviszonyokra” (1990: 63). „...a nyelv nemcsak a közlés, hanem a befogadás eszköze is. A gondolatcserét tehát csakis ebből a kettős szempontból lehet értékelni. Azaz: a közlés

egyfelől gondolatátvitel, másfelől gondolatátvétel. Az aktív nyelvi műveltség megalapozása mindkét képesség fejlesztését jelenti” (1984a: 179). „...a befogadás és a kifejezés helyzetének s a mondanivaló tartalmának, céljának és hangnemének megfelelően fejlődjék a szövegértés és a szövegalkotás képessége. [...] egyensúlyt kell teremteni a tanulók szóbeli és írásbeli szövegalkotó, illetve reprodukáló tevékenységének az arányaiban” (1980a: 8). A helyesírás-tanításban a „tennivalók sorába tartozik írásrendszerünk alapelveinek, értelemtükröző szerepének a felismertetése és a helyesírási segédletek [...] használatára való szoktatás” (1986: 64).

Hogyan tanítsuk az anyanyelvi ismereteket? „...továbbra sem hanyagoljuk el az anyanyelvi rendszerre vonatkozó ismereteket, ám ezeket is a »funktionalitás« szempontjából kell tudatosítani” (1980a: 9). „...ha óráinkon egy-egy meghatározott nyelvi tény, szabály kerül is előtérbe, nem foglalkozhatunk vele elszigetelten, kiragadottan, hanem csakis a kommunikáció gyakorlatával összefüggésben” (1980b: 7). „...a nyelvi ismeretszerzés és az alkalmazás szorosan összetartozik. Ezen belül a hangsúly az alkalmazáson (a nyelvhasználaton) van. Alig fordul elő ugyanis olyan téma, amely teljesen ismeretlen lenne a tanulók előtt: a nyelvi tények, a társas beszédtapasztalatok ugyanis (intuitív formában) élnek bennük, esetleg az általános iskolai tanulmányok során már foglalkoztak vele. A tananyagot ezért úgy kell megtanítanunk, hogy a személyiségben élő nyelvtudásból bontsuk ki az ismereteket – mégpedig az öntevékeny ismeretszerzésre építve” (1980b: 7–8). „...a nyelvi ismereteket az élő nyelvi anyagból és a tanulók meglévő nyelvtudásából kell kibontani...” (1984b: 151). „...az iskolának a tanulók már meglévő – ha nagyon is különböző – nyelvi adottságaira kell építenie, az ösztönös nyelvhasználatot tudatosítania” (1987: 30–31).

„A régi magyar nyelvnek (a nemzeti műveltség közvetítőjének) és a nyelvi változásoknak a tanulmányozása haladó hagyományaink megértéséhez, megbecsüléséhez vezeti a tanulókat” (1986: 60). „...a nyelvi változások iránti érzékenység megbízható támaszul szolgál a mai nyelvállapot megismeréséhez és megértéshez...” (1986: 66). „Az anyanyelv grammatikája egyben eszköze az idegen nyelvek könnyebb tanulásának – éppen az egyező és a különböző sajátosságok tudatosításával” (1984a: 180). A stílusztika tanításában „főként a kommunikációs szempontok érvényesítésének kell előtérbe kerülniük.” A stílusztikai tananyag „funkcionális szemléletű és szövegközpontú” (1986: 64).

Mely módszerek, munkaformák alkalmazása hatékony az iskolai anyanyelvi nevelésben? „...a problémafelvető vizsgálódás, a kérdések, a feladatok alkalmazása a legfontosabb. Ez vezet el az öntevékenységen alapuló problémamegoldásig” (1980a: 8–9). „A didaktikai indukció és a nélkülözhető tanári magyarázat helyett [...] feladatok, problémák megoldására kell alkalmat adni...” (1984b: 151). „Az anyanyelvünk rendszerére vonatkozó ismeretek feldolgozását elsősorban feladatrendszerekkel valósítjuk meg. A közlés hagyományos módszerének mellőzésével, a nyelvi anyag elemző feldolgozásával a tanulók öntevékeny tanulását irányítjuk. Az eljárás alapegysége a feladat, lényege pedig a felfedeztetés” (1987: 46). „...a nyelvi anyaggal összhangban igen gyümölcsöző a játékosnak, a humor eszközeinek a felhasználása is, hogy rávilágítsunk egy-egy érdekesebb nyelvi fordulatra, komikus szabálytalanságra...” (1980a: 9). „...a tanulók hajlamai, adottságai, képességei differenciáltak, ennek megfelelően indokolt a foglalkoztatásuk bizonyos mértékű specializálása is – éppen a választási lehetőség, az egyéniség érvényre juttatása és a kedvvel,

felelősséggel végzett önálló munka érdekében” (1986: 94). „Törekedni kell mind az egyéni, mind a csoport-, mind a frontális osztálymunka helyénvaló alkalmazására, az órák légkörének oldottabbá tételére, az anyanyelvi élmény biztosítására” (1984a: 181).

Hogyan épüljön fel a tantárgy követelményrendszere? Hogyan értékeljük? „A társadalom ma már egyre inkább a teljesítményképes tudás kialakítását igényli az iskolától. Ilyen tudásról akkor lehet beszélni, ha az egyén élni is tud a megszerzett ismeretekkel” (1984b: 159). „Szaktárgyunk követelményrendszerén belül az ismeret a nyelvre vonatkozó tudást, a művelet pedig a nyelvhasználatot jelöli. Az ellenőrzésben, az értékelésben nem az ismeretnek kell dominálnia, hanem a műveletre alapozott teljesítménynek” (1980b: 7). „...ügyelni kell az írásbeli és a szóbeli ellenőrzés helyes arányának, mértékének a kialakítására [...] a nyelvhasználat-központúság elve megkívánja a szóbeli teljesítmények fokozatos fejlesztését” (1984b: 153). „...a pedagógus nemcsak a tanulók teljesítményét, hanem egyben saját pedagógiai-didaktikai munkájának eredményességét is értékeli” (1984b: 154).

Hogyan tud a magyartanár eredményesen tanítani az iskolában? Ha „...folyamatos önképzéssel felzárkózik a nyelvtudomány mai állásához” (Fülöp 1980b: 3). „A tanárnak fejlesztenie kell saját kérdéskultúráját...” (1984b: 153). „Az anyanyelvi nevelés minden szaktanár (és nem csak a magyartanár) kötelessége” (1980b: 4).

Fülöp Lajos módszertani ajánlásai ma is időszerűek, és iránymutatásul szolgálhatnak a magyartanárok közösségének, a kezdő pedagógusoknak és a több évtizede tanító kollégáknak egyaránt. Nyugodjék békében Fülöp Lajos tanár úr! A munkái, a gondolatai örökké fennmaradnak.

Tisztelettel:

Budapest, 2024. január 10.

Antalné Szabó Ágnes
ny. egyetemi docens
ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék

Irodalom

- Fülöp Lajos 1980a. Nyelvtanításunk szerepe és haszna. *Édes Anyanyelvünk* 1: 8–9.
- Fülöp Lajos 1980b. Tanterveink és háttéranyaguk. In: Fülöp Lajos szerk. *Anyanyelvi nevelésünk a középiskolában*. Országos Pedagógiai Intézet. Budapest. 3–8.
- Fülöp Lajos 1984a. A gimnáziumi magyar nyelvi fakultatív tantervekről. In: Bachát László – Fülöp Lajos – Szathmári István szerk. *Az új tantervek bevezetésének félidejében*. Országos Pedagógiai Intézet. Budapest. 177–182.
- Fülöp Lajos 1984b. A középiskolai követelményrendszer és a teljesítmény mérése. In: Bachát László – Fülöp Lajos – Szathmári István szerk. *Az új tantervek bevezetésének félidejében*. Országos Pedagógiai Intézet. Budapest. 145–155.
- Fülöp Lajos 1987. Szemlélet – tananyag – módszer. In: Fülöp Lajos szerk. Szemlélet – tananyag – módszer. In: Fülöp Lajos szerk. *Szemlélet – tananyag – módszer* (1986). Országos Pedagógiai Intézet. Budapest. 28–50.
- Fülöp Lajos 1990. Nyelvjárási értékeink szerepe az anyanyelvi nevelésben. In: Fekete Péter – V. Raisz Rózsa szerk. *Az anyanyelv értékrendje és az iskola*. MNyTK 189. Magyar Nyelvtudományi Társaság. Budapest. 63–66.
- Fülöp Lajos szerk. 1986. *Bevezetés a középiskolai anyanyelvi tantárgypedagógiába*. Tankönyvkiadó. Budapest.

A fotó forrása: Vachott Sándor Városi Könyvtár, Gyöngyös <https://vsvk.hu/> (Fülöp Lajos a magyar kultúra napján)

Antalné Szabó, Ágnes: In memory of Lajos Fülöp

Az írás szerzőjéről

Antalné Szabó Ágnes
ny. egyetemi docens
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Mai Magyar Nyelvi Tanszék

a.szabo.agnes[kukac]btk.elte.hu
ORCID: 0000-0001-6971-4819